

לכבוד
השופט יצחק עמית
יו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-25

הנדון: התמודדות ועדת הבחירות עם תופעת הפייק ניוז

1. מכתב זה נשלח אליך מטעם מכון זולת לשוויון וזכויות אדם, אשר פועל כדי לחזק את הדמוקרטיה ואת ההגנות על זכויות האדם, לאור החובות המוטלות על ועדת הבחירות לאפשר קיום בחירות חופשיות, הוגנות ובטוחות, ולהימנע מלנקוט עמדה פוליטית.
2. מהטעמים שיפורטו להלן, מכון זולת מציע שתפעל להקמת צוות עם הגורמים הציבוריים-ממשלתיים הרלוונטיים לתיאום הטיפול בפייק ניוז בתקופת הבחירות, שתפרסם הנחיה למפלגות ולמועמדים בנושא הפייק ניוז, שתקים צוות "תגובה מהירה" מטעם ועדת הבחירות אשר יעסוק בהסברה, וכן שהוועדה תקים מוקד לפניית הציבור שיקבל מהציבור דיווחים בזמן אמת על פייק ניוז.
3. בעוד הוראת סעיף 4 בחוק הבחירות (דרכי תעמולה), תשי"ט-1959 (להלן: "חוק הבחירות"), עודנה עוסקת בהגבלות על שימוש ברמקול, הרי כניסתן של הפלטפורמות הדיגיטליות לקמפיינים פוליטיים הביאה עמה אתגרים חדשים. בין שבאמצעות הפצת פייק ניוז ובין שעל ידי שימוש במערכות אלגוריתמיות שמפיצות אותן באופן מותאם אישית או קבוצתית לבוחרים.
4. הפייק ניוז פוגעות בבחירות חופשיות והוגנות שבלעדיהן דמוקרטיה אינה יכולה להתקיים. בחירות חופשיות והוגנות, מתקיימות בעת שניתנת לאזרחים האפשרות לבחור את מנהיגיהם באופן חופשי, הוגן, סדיר וסדור על בסיס גישה למידע מדויק, אמין ומהימן על אודות מפלגות, מועמדים וגורמים אחרים העשויים להשפיע על ההצבעה.
5. כאשר הציבור מקבל מידע כוזב או שאינו מקבל מידע רלוונטי שהיה צריך להיות זמין עבורו, וכאשר הוא מבסס את הצבעתו על מידע ונתונים שקריים, הצבעתו אינו משקפת נכונה את עמדותיו האמיתיות.
6. בנוסף, עלול להיעשות שימוש בפייק ניוז כדי לדכא או להגדיל את אחוזי ההצבעה במגזרים או באזורים מסוימים במדינה. דוגמה לכך ראינו בהודעה שפורסמה בדף הפייסבוק של ראש הממשלה לשעבר בנימין נתניהו ביום 17.3.2015, אשר לפיה "שלטון הימין בסכנה. המצביעים הערבים נעים בכמויות אל הקלפי. עמותות השמאל מביאות אותם באוטובוסים" – הודעה שנועדה במקביל לדכא את ההצבעה של האזרחים הערבים ולגרום להם לתחושה שהשתתפותם בבחירות אינה רצויה, להמריץ את תומכי נתניהו להגיע לקלפיות כדי לגבור על הקונספירציה של הערבים ועמותות השמאל, וכן ליצור "אליבי" למקרה שנתניהו יפסיד בבחירות.
7. ב-15.8.2018 מערך הסייבר הלאומי חשף במהלך דיון בוועדת המדע של הכנסת כי פייסבוק חסמה אלפי חשבונות מזויפים שפעלו להשפעה על השיח לקראת הבחירות המוניציפליות בישראל.²

¹ דף הפייסבוק של ראש הממשלה לשעבר בנימין נתניהו (17.3.2015).

² עומר כביר, נחשפו אלפי חשבונות פייק ניוז שניסו להשפיע על הבחירות המוניציפליות בארץ, כלכליסט (15.10.2018).

8. בבחירות שהתקיימו ב-21.3.2021 נוהל קמפיין פייק ניוז שהתמקד בספירה של המעטפות הכפולות, שלאור הקורונה מספרן גדול פי שתיים מאשר בבחירות הקודמות, ובהאשמות חסרות בסיס שלפיהן יו"ר הוועדה השופט עוזי פוגלמן והמנכ"לית עו"ד אורלי עדס ינצלו את הספירה של המעטפות כדי לגנוב מנדטים מגוש תומכי נתניהו.³
9. ביום 21.7.2022 העיתונאי עומר כביר פירסם שכבר החל קמפיין פייק ניוז, המתמקד שוב במנכ"לית עו"ד אורלי עדס וביו"ר הוועדה, בטענות שווא קונספירטיביות אשר לפיהן הם יפעלו לזייף ולשבש את הבחירות הקרובות.⁴
10. אף על פי שכיום ידועות ההשפעות של פייק ניוז על תוצאות משאל העם בבריטניה לגבי הברקזיט ב-2016 וגם על הבחירות לנשיאות ארה"ב באותה שנה, במיוחד על ידי התערבות של גורמים זרים – מדינת ישראל כלל אינה ערוכה להתמודדות עם הפייק ניוז ובפרט לא בתקופת בחירות.
11. ועדת הבחירות ה-22 פרסמה המלצות לציבור,⁵ אך ברור שהציבור אינו יכול להתמודד בכוחות עצמו עם שטף הפייק ניוז.
12. הוראות חוק הבחירות אנכרוניסטיות ומתאימות לעידן טרום האינטרנט. המלצות לעדכון, כולל על ידי הוועדה לבחינת חוק הבחירות בראשות הנשיאה בדימוס דורית ביניש,⁶ וכן של מכון זולת,⁷ לא צלחו. היו"רים של ועדת הבחירות המרכזית, השופטים (בדימוס) חנן מלצר ואליקים רובינשטיין, קיבלו החלטות בעניין הרחבת תחולת הוראות מרכזיות בחוק הבחירות גם על רשת האינטרנט (תב"כ 16/19 ותב"כ 8/21), אך אלה מוגבלות ביותר ואינן מייטרות את הצורך הדחוף בחקיקה חדשה.
13. אמנם בתיקון מס' 40 לחוק הבחירות נוספה הוראת סעיף 2א אשר קובעת את חובת השקיפות לגבי זהות מפרסם תעמולת בחירות,⁸ אך כדי להגן על זכותם של יחידים לאנונימיות, נקבע שחובת השקיפות לא תחול על אדם שמפרסם תעמולת בחירות אם אינו פועל מטעם מתמודד בבחירות ואינו מפרסם את המודעה בתשלום. הבעיה, כפי שראינו שוב ושוב בשלוש השנים האחרונות בישראל, היא שהמפלגות והפוליטיקאים נזהרים בדרך כלל מהפצה ישירה של פייק ניוז, ומי שפעמים רבות מייצרים ומפיצים פייק ניוז אלה "חיילים לא רשמיים" שמבינים את "רוח המפקד". המפלגות והפוליטיקאים שמרוויחים מהפייק ניוז, לרוב אינם מגנים ולכל היותר טוענים שהמפיצים הם אנשים פרטיים שלא קשורים אליהם.
14. בעוד ניתן למצוא את עיגון הסמכות של ועדת הבחירות למנוע הפצת פייק ניוז בכרשנות להוראת סעיף 13 לחוק הבחירות ("לא תהא תעמולת בחירות מטעם מפלגה או רשימת מועמדים אחת או למענה בצורה או בדרך שיש בהם משום הפרעה בלתי הוגנת של תעמולת בחירות מטעם מפלגה או רשימת מועמדים אחרת או למענה"), הרי הכלים הקיימים בחוק הבחירות אינם עדכניים ואינם מספקים.
15. כך גם, בעוד ניתן לפרש את הוראת סעיף 19 לחוק הבחירות לכנסת [נוסח משולב], תשכ"ט-1969, ככוללת גם עבירה של הפרעה למהלך הסדיר של הבחירות באמצעות הפצת פייק ניוז, הרי במדינה דמוקרטית יש לעשות שימוש באכיפה פלילית רק במקרים הקיצוניים והחריגים ביותר, ובכל מקרה

³ עומר כביר, [קונספירציית הזיופים נמשכת: "לא חשוב מי בוחרי חשוב מי סופרי"](#), כלכליסט (25.3.2021).

⁴ עומר כביר, [מסע התעמולה נגד ועדת הבחירות החל והוא אגרסיבי ועילג מתמיד](#), כלכליסט (21.7.2022).

⁵ ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-22, [מה אתם יכולים לעשות כדי להימנע מפייק ניוז?](#) (17.9.2019).

⁶ ועדת הבחירות המרכזית לכנסת, [הוועדה הציבורית לבחינת חוק הבחירות \(דרכי תעמולה\) התשי"ט-1959](#) (2017).

⁷ מיכל עברון-ניב, [פייק ניוז והפגיעה בזכויות אדם: אתגרים ודרכי התמודדות](#), מכון זולת (3.11.2021).

⁸ חוק הבחירות לכנסת ה-25 (הוראות מיוחדות ותיקוני חקיקה), [ספר החוקים תשפ"ב מס' 2982](#) (30.6.2022).

מבחינה פרקטית אין בה כדי לתת מענה לתופעת הפייק ניז לאור מהירות והיקף הפצתן ברשתות החברתיות.

16. לכן, ישנה חשיבות רבה גם לשיפור התנהלות ועדת הבחירות בתחום ההסברה. דוגמה טובה לכך ניתן למצוא בהתנהלות משרד הבריאות שבחר לעלות שלב בהסברה בנושא מגפת הקורונה והחיסונים, בפייסבוק, באתר האינטרנט הרשמי,⁹ בטוויטר וגם מחוץ לרשתות החברתיות. הודעות הפייק ניז מקבלות תוך שעות ספורות תגובה מדעית של משרד הבריאות שמופצת ברשתות, ומתורגמת לאנגלית, ערבית ורוסית.¹⁰ אמנם משרד הבריאות לא הצליח לעצור לחלוטין את הפצת הפייק ניז, אך לפחות המשרד הצליח לשכר את המודעות של הציבור הישראלי לתופעה ולצורך להיזהר בהסקת מסקנות על בסיס פרסומים פרובוקטיביים. למשל, אזרחים מפיצים בחשבונות המדיה החברתית האישיים שלהם את תגובות משרד הבריאות לפייק ניז.

17. מכון זולת מציע שלאור תקופת הבחירות יינקטו הצעדים הבאים כדי לתת מענה אפקטיבי ומהיר לתופעת הפייק ניז, שיסייעו לוועדת הבחירות לקיים את הבחירות כסדרן:

א. הקמת צוות לתיאום הטיפול בפייק ניז בתקופת הבחירות, שיכלול נציגים מוועדת הבחירות, משרדי הממשלה הרלוונטיים, משרתת ישראל (בפרט מאגף החקירות והמודיעין ומיחידת להב 433), פרקליטות המדינה ומערך הסייבר הלאומי. הצוות יתמקד בניסיונות משמעותיים ומאורגנים, מתוך ומחוץ לישראל, לפגוע באפשרות לקיים את הבחירות כסדרן.

ב. לפרסם הנחיה למפלגות ולמועמדים בנושא הפייק ניז, שתחדד את הסכנה בתופעת הפייק ניז לתקינות והגינות הבחירות, תזכיר את חובת ההזדהות בפרסומים (כולל "בוטים") וכי בנסיבות מסוימות הפצה של פייק ניז על ידי מפלגה או מועמד עלולה להיחשב כהפרעה לבחירות.

ג. להקים צוות "תגובה מהירה" מטעם ועדת הבחירות, אשר יעסוק בהסברה ויגיב במהירות ברשתות החברתיות ומחוץ להן (בדומה למשרד הבריאות), בעיקר לגבי פייק ניז שנועדו לפגוע בתקינות עבודת ועדת הבחירות, לדכא או להגדיל את ההצבעה במגזרים ואזורים במדינה (תוך הקפדה על עיקרון אי-ההתערבות הפוליטית של ועדת הבחירות).

ד. להקים מוקד לפניות הציבור שיקבל מהציבור דיווחים בזמן אמת על פייק ניז, ולהעבירם לגורמים הרלוונטיים.

⁹ משרד הבריאות, [שקרים בנושא נגיף הקורונה](#), אתר משרד הבריאות (2021).
¹⁰ שרי שיין, [משרד הבריאות מעלה הילוך במלחמה בפייק ניז](#), מאקו (26.12.2021).